

Zaman Gazetesi

5 Ağustos 2014

Herkül Millas

Büyük haksızlık: Önce kahkahalara neden olan komik şeyler söyle, sonra güldü diye iffetinden şüphe et! Şaka bir yana, kadınların aleni olarak gülmeleri konusu dünya medyasındaydı geçen hafta.

O lafın “haber” olmasının nedeni ilginç ve önemli ama daha önemli olan öneminin anlaşılmıyor olması. Sayın Arınç'ın dediği kuşkusuz iyi niyetli bir söz. Benim büyüdüğüm çevrede de anlayış böyleydi. Annem kahkahalarla gülen kadınlar için, Fransızca bir tabir kullanırdı, “ordiner”

(ordinaire) derdi; yani "sıradan". Bizim ailenin içinde bir kadına "sıradan" denmesi çok ağır bir sözdü. Ben böyle bir aile terbiyesinden geliyorum. Kadınlardan başka şeyler de beklerdi annem. Yemek yerken veya konuşurken ağzını fazla açmayacaktı. Annem ağzını hafiften büzerek konuşurdu. Tabii sesini de yükseltmeyecekti. Başka bir söz de ederdi annem: "Şık kadın, yani takdir ettiği kadın, topluluğun içine girince dikkati çekmeyen ama zaman geçince unutulmayan kadındır." Yani mazbut kadın belli kodları izlemeliydi ve annem bu kodları izlerdi.

Annem yüz yıl önce doğdu. Döneminin ve çevresinin anlayışlarını izliyordu. Ama bu aynı annem, erkek torunu on altı yaşında küpe taktığında babam kızınca, "Bu çocuk bu yaşta küpe takmayacak da sen mi takacaksın?" diye torunundan yana çıkmıştı. Çünkü dönemin değiştiğini anlamıştı annem. Sanırım sorun da burada. İnsanların kendi ahlak kurallarını izlemesi doğaldır; hatta kaçınılmazdır, istemesek de farklı davranmaz ve hele bu tür konularda farklı duygular besleyemeyiz. Ama çevrelerinin, yani dünyanın değiştiğini görememek büyük sıkıntılara neden olabiliyor. Çevreleriyle uyum sağlayamayanlar, hem kendileri sıkıntılar yaşıyor ve üzülüyor, hem de yakınlarındaki insanları tedirgin ediyor. Babam gibi.

Kadınların nasıl güleceğiyle ilgili demecin dünya basınında ele alınmasının nedeni, özellikle Batı'da, bu tür ahlakî anlayışların çok eskilerde kalmış olması ve dile getirildiklerinde çok komik görünmesidir. Annemin anlayışına Viktoryen (Victorian) ahlakî görüş diyebiliriz. İngiltere'de Kraliçe Viktorya döneminde (1837-1901) İngiltere'de etiket (etiquette) olarak bilinen muhafazakâr ahlakî kodlar yürürlükteydi. Hangi kelimelerin kullanılacağı, neyin ne zaman nasıl giyileceği, cinselliğin nasıl ifade edileceği "biliniyordu". Tutuculuk ve "ayıp" kavramları özellikle kadın ve cinsellik konularına odaklanmıştı. Ama günümüzde Viktoryen ahlak yeni bir açıdan ele alınmaktadır. Araştırmacılar bu dönemin hiç de görünmek istediği gibi olmadığını, vitrinin arkasında insanların çok farklı, oldukça serbest bir hayatı yaşadıklarını ortaya çıkarmışlardır. Bugün Viktorya ahlakı derken ikiyüzlülük, riya ve samimiyetsizlik de anlaşılmalıdır: dışa karşı ahlaklı görünüp, aslında pek öyle olmamak.

Kahkaha ile gülmenin iffetsizlik sayılmasıyla Türkiye dünyada yeniden konu oldu. Bir nedeni, anlatmaya çalıştığım gibi, işin komikliğıydi: eski moda bir ahlak küflü dolaplardan çıkarılmıştı. Ama daha ciddi bir kaygı da dolaylı olarak gündeme geldi. Yurt dışındaki medya, "Türkiye'de insan hakları ve kişisel özgürlükler konusunda sınırlamalar mı getiriliyor?" sorusunu sordu. Özellikle son yıllarda bazı Müslüman toplumlarda görülen bağınaz uygulamalar yüzünden yükselme gösteren İslamofobi bu gülme haberiyle yeniden yeşerecek bir zemin buldu. Özellikle terör örgütlerinin kadın üzerinden yürüttükleri sözde "ahlak savaşı" ve sınırlamalar bu gülme konusunun yanlış anlaşılmasına neden oldu. Kuşku yok ki, Türkiye'de dile getirilen "kahkahalarla gülen kadın iffetli değildir" anlayışı ile baskıcı uygulamaların bir ilişkisi yoktur. Türkiye, kadınların nasıl güleceğinin ayarlanabileceği bir ülke değildir. Ama maalesef, yurt dışında böyle bir şüphe ve bir algı yaşanmış oldu.

Yurt içinde ise farklı bir sorun yaşandı. Bir yasak veya sınırlama doğal olarak söz konusu değildir. Ama sorun yalnız yasaklardan doğmuyor. Yurttaşların birbirini nasıl gördüğü de önemlidir. Birilerinin gülen bir kadını “iffetsiz” saydığıнын bilinmesi tepkilere neden oluyor. Bu da çok doğal. Çünkü “ben seni güldüğün için iffetsiz sayıyorum” mesajı o kadınlara doğrudan hakarettir.

Ama daha kötüsü böyle bir mesajın itibarlı, nüfuzlu, “yükseklerde” bulunan birilerinden gelmesi. Çünkü mesaj oradan geliyorsa kişisel görüş olmanın ötesinde bir ağırlık taşır; bir standart ve bir öneri anlamı da içerir. Bu mesaj toplum içinde izleyicilerini bulur; bu görüş yaygınlaşabilir. Mahalle baskısını artırabilir. Eski rejimlerde bu rolleri krallar, prensler, diktatörler gibi birileri üstlenirdi. Günümüzde, ileri demokrasilerde “yukarıdakiler” şahsi ahlakî beğenilerini belirlemekten imtina ederler. Yanlış bir anlama olmasın diye. Kişiden kişiye değişen sanat anlayışları, yaşam biçimleri, gustolar gibi konularda olduğu gibi, kadının nasıl davranacağı konusunda da konuşmazlar. Kısacası yöneticiler halka ahlak dersi vermezler. Yöneticiler kendilerini izlenmesi gereken örnek saymaya başladılar mı, demokrasi yara almaya başlamıştır demektir.

Mesele söylenenin doğru veya yanlış olması değildir; birilerinin ders vermeye kalkışmasıdır. Bir yönetici kendini doğrunun kıstası saymaya, mürşit hissetmeye, özel hayatın düzenleyicisi görmeye başlamışsa, çok ciddi bir demokrasi eksikliği vardır demektir. Yöneticiler, günlük ihtiyaçların görülmesi için halk tarafından seçilen ve maaşları halk tarafından karşılanan memurlardır. İnsanların özel hayatları konusunda tavsiyelerde bulunmaya hiçbir hakları yoktur. Kendi ahlakî görüşlerini aileleri içinde tabii ki nasıl uygun görürlerse öyle yaşarlar. Ama, etrafı tepeden süzerek tek doğrunun temsilcisi olarak tavsiyelerde bulunmazlar.

Türkiye’de hâlâ tam olarak anlaşılmamış olan budur. “Tavsiyelere” kızan, bu tür nutuklara karşı tepki koyan insanların yanlış anlaşılması da üzücüdür. “Ben güzel ve yararlı şeyler söylüyorum, onlar ise bana kızıyorlar” diye düşünen yöneticilerin bu ilişkiler hiyerarşisini anlamamaları büyük sorundur. Anladıklarında sanırım artık daha az konuşacaklardır. Hatta en iyisi kişisel tercihlerini kendilerine saklamalarıdır. Örnek olmak istiyorlarsa belki en uygun yöntem laf etmek değil, yaptıklarıyla iyi örnek olmalarıdır. Çünkü, en azından kendi hesabıma söyleyeyim, ben kendimi ahlak konusundan şundan bundan ders alacak bir çocuk gibi görmüyorum. Hem kendi yaşam biçimim alanında güvenli hissediyorum, hem ahlakım konusunda tereddütlerim yok; kendine saygısı olan her yurttaş gibi.